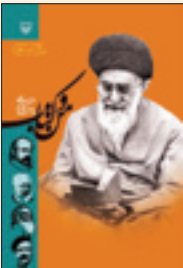

پیش‌خواب

حکایت دبیرین و شیرین کتاب از زبان رهبر معظم انقلاب اسلامی

«من و کتاب» برای ترغیب مردم

■ سمانه صادقی

انس حضرت العظمی‌خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی با کتاب امری است که بر کمتر کسی پوشیده امروز است. حضور

نسبتاً مستمر در نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب تهران، نگارش تقریظ‌ها بر کتب عام‌المنفعه و از همه مهم‌تر ارجاع مکرر به کتاب در سخنرانی‌ها و بیانات از علائم پیش چشم مردم در این فقره است. اثری که هم اینک در معرفی آن سخن می‌رود، این همه را ترتیب و نیویپ داده و در قالبی خوشخوان به مخاطب عرضه داشته است. این مجموعه از سوی انتشارات سوره مهر روانه بازار کتاب شده است. تارنمای ناشر در توصیف موضوع و مضمون کتاب به نکات پی آمده اشارت برده است: «این کتاب مجموعه گفتارها و نظرات مقام معظم رهبری درباره کتاب و کتابخوانی است که در دیدارهای مختلف نویسندگان و مسئولان فرهنگی و نیز بازدیدهای ایشان از نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب تهران بیان شده است. این بیانات در چهار فصل با عنوان‌های: اهمیت کتاب و کتابخوانی، من و کتاب، نقد وضع موجود و چه باید کرد، تنظیم شده و فصل پنجم و ششم به یادداشت‌ها و دستخط‌های ایشان در کتاب‌های مختلف (عمدتاً با موضوع دفاع‌مقدس) اختصاص یافته است. نگاه مقام معظم رهبری در این کتاب بیشتر به تبیین جایگاه کتاب و نیز نقد میزان اهمیت کم کتاب در میان جامعه و سبب کالای خانواده‌ها و در آخر ارائه راه‌حل برای مرتفع شدن این مشکل است. همچنین در دو فصل آخر، کتاب‌هایی از قبیل جنگ، پابرهنه، پاپه پای بارن، زنده‌باد کمیل، جشن حنابندان، فرمانده

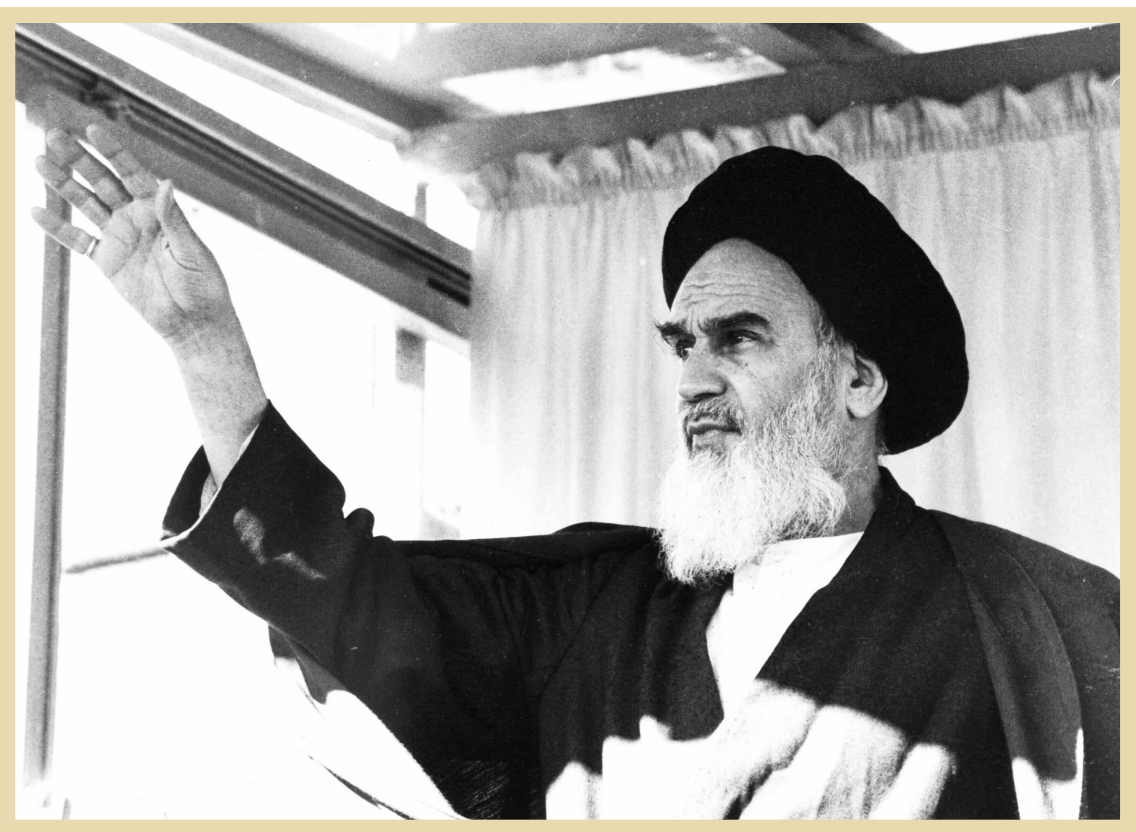
▼ ۱۳۸۹:نمایی از حضور رهبر معظم انقلاب در نمایشگاه‌بین‌المللی کتاب تهران

من و... مورد توجه رهبر معظم انقلاب قرار گرفته است. این کتاب از جهت آشنایی بیشتر با نظرات و دیدگاه‌های عالی‌ترین مسئول کشور درباره کتاب و نیز آگاهی از میزان توجه ایشان به این مقوله می‌تواند مفید باشد. از سوی دیگر این منظر می‌تواند در ترغیب مخاطب به کتاب و کتابخوانی سهمی در خور و ارجمند ایفا کند...»

بخشی از نقدغه‌های رهبری در باب همه‌گیرشدن کتابخوانی به تر تیب پی آمده در «من و کتاب» انعکاس یافته است: «وقتی کتاب جزء لوازم زندگی شد، دیگر گران نیست. روی المعجم الوسيط، کتابی به آن بزرگی ۲هزار تومان قیمت گذاشته‌اند. شما ۲ هزار تومان را به بازار ببرید، ببینید با آنچه می‌دهند!... البته کسانی هستند که نمی‌توانند همه لوازم زندگی را بخرند، پول ندارند یا کم دارند برای آنها باید فکری کرد، آن جزء مسائل ماست... اگر کتاب واقعا جزء ضروریات زندگی به حساب بیاید، گران نیست. شما یک جفت جوراب یا یک عدد دستمال را چند می‌خرید؟ آدم چند عدد آدامس که برای بچه می‌خرد چند می‌خرد؟ کتاب را با اینها مقایسه کنید. آن کتاب جزء لوازم نیست، جزء کالاهای لوکس و تشریفاتی است! جزء چیزهای خوبی است که اگر باشد بهتر است، اگر هم نبود، آسمان به زمین نمی‌آید باید از این حالت خارج بشود و جزء لوازم زندگی به حساب آید... اگر تعداد کتاب زیاد شد، اگر عنوان کتاب زیاد شد، اگر کتاب در همه موضوعات مورد نیاز بود، اگر مردم نتوانستند سؤا‌ل‌ها و استفسام‌های‌شان را در کتاب بیابند و به کتاب مراجعه کنند، یک عالم دیگر و ماجرای دیگری خواهد شد. هر جا که با کتاب سر و کاری هست، می‌بیند که از لحاظ کیفیت روحی و وضع فکری، نسبت به آنجا که این وضعیت وجود ندارد، تفاوت محسوسی هست...»

عاریخ

تاریخ ۶۰۴۰۲۳۸۸۵

نظری تاریخی بر جریان مرگ آگاهی در ایران معاصر

آنان که طریق حیات جاودانه را به مردم نمایاندند

■ **یاسر عسگری***

«**مرگ آگاهی**» و پذیرش گفتمان شیعی درباره جهان پس از آن، از رموز مهم توفیق انقلاب و نظام اسلامی است. هم از این روی بازخوانی تاریخچه فرهنگسازی در این‌بازه از فصول مطالعات تاریخی این رویداد بزرگ به شمار می‌رود. در مقال بی آمده، به باب تبیین این گفتمان در دهه‌های اخیر سخن رفته است.

■ ■ ■

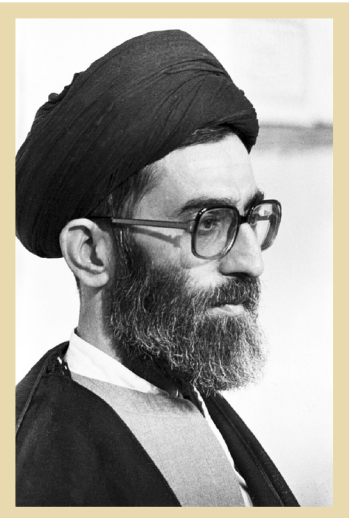
■ **طرح مسئله**

تبارشناسی جریان مرگ آگاهی در کشور هم مغفول و هم از جهاتی تأمل برانگیز است. شناخت پیشینه، تطورات و تحولات تاریخی موضوعات، مفاهیم و سیاست‌ها یکی از رویکردهای محبوب ما در محافل علمی و تاریخی است. شاید بتوان گفت که اوج جریان مرگ آگاهی/مرگ‌اندیشی، در دهه ۶۰انقلاب افتاد کشور درگیر جنگ و شهرها و روستاها و خیابان‌ها پر از شهید و مجروح و جانباز و زمنده بود؛ کسانی که باید خودشان را برای مرگ در راه دین، باورها و حتی میهن‌شان آماده می‌کردند. انقلاب اسلامی، نتیجه فعالیت‌های مذهبی و فکری نسل‌های دهه‌های قبل بوده است و برای شناخت آنها فضای جامعه، باید اندکی به قبل برگردیم. خصوصاً به دهه‌های ۴۰ و ۵۰ که چه تحولات فرهنگی، فکری و معرفتی عمیقی در جامعه ایران رخ داده است.

■ **معارف جریان مرگ آگاهی، در دهه‌های ۴۰ و ۵۰**

در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ و در فضای دینی کشور، چند شخصیت نقش برجسته‌ای در آشنایی با معارف مرگ آگاهی داشتند. امام خمینی(ره) به عنوان رهبر یک نهضت دینی و مرجع تقلید - که با شناخت جامعه ایران و دشمنان آن- در پی حکامیت دین و تحقق ایده «حکومت اسلامی» در ایران بود، بارزترین چهره در این عرصه به‌شمار می‌رود. اگرچه تئوری «حکومت اسلامی» و «ولایت فقیه» سابقه‌ای بس قدیمی‌تر دارد، ولی شاید هیچ فقهیی مانند امام طراخی عملیاتی برای تحقق این ایده نداشته‌است. طبیعتی است که انقلاب‌ها و شکل‌گیری یک نظام سیاسی جدید، نیازمند ایثار، فداکاری و از خود گذشتگی در حد اعلای آن است. امام در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ مرگ را برای هواداران و پیروانش برای تحقق چنین ایده‌ای ارزشمند - که در نزد غالب آنها کمک به رهبر صالح زمانه (امام حسین(ع) زمان) و مقابله با یزید زمانه و زمینه‌سازی ظهور امام زمان(عج) قلمداد می‌شد- آسان و دلپذیر کرده بود. در دو حوزه تبلیغ سنتی و روزآمد نیز این گفتمان تبلیغ می‌شد. حجت الاسلام حاج شیخ احمد کافسی در بین مبلغان آن دوران، اگرچه بیشتر تدفغه ترویج مهدویت داشت، ولی با سخنان دلنشینش، همگان را به زمینه‌سازی برای ظهور آخرین حجت‌الهی دعوت می‌کرد. از سویی دیگر دکتر علی شریعتی با شور و ادبیات حماسی و به روز، معنای جدیدی از «زندگی، مرگ» و «شهادت» را به جامعه روشنفکری ارائه کرد و فداکاری برای آرمان‌ها و پذیرش مرگ و شهادت را برای نخبگان، دانشجویان و تحصیلکردگان آن دوره آسان کرد. امام خمینی به یک سبک و کافی و شریعتی به سبک‌های دیگر، مفهوم مرگ را در جامعه به جایگاه واقعی‌اش رساندند و به جای اینکه مردم و مخاطبان، از مرگ و مردن‌واهمه داشته‌باشند و بترسند، به پیشوازان می‌فقتند! نظم فکری و معنایی آنهاز «مرگ» تغییر کرد و این پدیده از تصویر کلیشه‌ای و عمومی شده‌اش، فراتر رفت و به «زمینه‌ساز حیات جامعه» تبدیل شد. گو هر چه مردم مرگ اندیش‌تر و مرگ آگاه‌تر می‌شدند، زمینه برای فداکاری‌های آنها بیشتر می‌شد. به مرور گستره این فداکاری، کل جامعه را دربر گرفت و منجر به سقوط رژیم پهلوی شد.

اندیشمندان و فعالان مذهبی - سیاسی دیگری نیز در این‌زمینه به تولید ادبیات و ارتقای معنایی مفاهیم زندگی‌ای و اسلامی پرداختند. از جمله آیت‌الله سیدمحمود طالقانی، آیت‌الله مرتضی مطهری و آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای. مأمور ساواک در گزارش‌ی پیرامون جلسات درس و تأثیرات سخنرانی آیت‌الله خامنه‌ای برای دانشجویان در مسجد امام حسن(ع) مشهد می‌نویسد: «این گروه به‌طور مداوم آموزش می‌بینند و تبلیغات آنچنان مؤثر است که جوانان را به‌صورت گلوله آتش در آورده و از هیچ چیز ترس ندارند. مبلغین گروه به عنوان مختلف ثابت می‌کنند که در حال حاضر دستگاه دولتی از حکومت یزید پلیدتر و بدتر است و گفته می‌شود که شماها مانند امام حسین هستید. دستگیری و احیاناً مرگ برای تان افتخار است و اعضای وابسته با ایمان را سخ این ادعا را قبول دارند.» (شرح اسم، ص ۵۱۱) این رویکرد اما فقط به روحانیون و اندیشمندان حوزوی منحصر نبود. استاد علی اکبر پرورش که از فعالان فرهنگی مؤثر در دوران پیش و پس از انقلاب بود و در بین نوجوانان و جوانان - به‌ویژه جوانان اصفهانی - تأثیرات شگرفی داشت، در این فقره به تئوری پردازی و تبلیغ می‌پرداخت. برخی نویسندگان مانند محمدرضا حکیمی و پرویز خرسند نیز ماجرای عاشورا و قیام حسینی(ع) را دستمایه خلق آثار حماسی و انقلابی قرار و مرگ آگاهی و مرگ اندیشی را در بین مخاطبان جوان و کتابخوان توسعه می‌دادند. «رنگ سرخ» اگرچه بیانگر شور و حماسه و «زبان سرخ» بیانگر شجاعت و جسارت است، در کنار آن تعبیر «مرگ سرخ» هم مطرح می‌شود

ساواک در گزارش‌ی پیرامون جلسات درس آیت‌الله خامنه‌ای و تأثیرات آن بر دانشجویان در مسجد امام حسن(ع) مشهد می‌نویسد: «تبلیغات آنچنان مؤثر است که جوانان را به‌صورت گلوله آتش در آورده و از هیچ چیز ترس ندارند. مبلغین این گروه ثابت می‌کنند که در حال حاضر دستگاه دولتی از حکومت یزید پلیدتر و بد تر است و شماها مانند امام حسین و بارانش هستید. دستگیری و احیاناً مرگ برای تان افتخار است...»

که نشانگر مرگ حماسی، فداکارانه و حیاتبخش است. گویی یاد اور تعبیر «عقل سرخ» حکیم سپهروردی نیز هست، همو که جوانی به قتل رسید. چنین مفاهیم و تحلیل‌هایی فقط به نویسندگان و نیروهای مذهبی محدود نماند. چه به عنوان نمونه، شاه‌رخ مسکوب شاهنامه پژوه‌وازن نویسندگان مشهور جریان روشنفکری باستان‌گرا نیز گفته است: «پیروزی انقلاب اسلامی، نتیجه غلبه بر ترس از مرگ بود.»

■ **معارف جریان مرگ آگاهی در دهه ۶۰**

در دهه ۶۰ که هم منافقین و گروهک‌های تجزیه طلب کشور را به آشوب کشانیدند و هم رژیم چپ‌ی عراق و حامیان غربی و شرقی‌اش، کشور را درگیر جنگی ناخواسته کرده بودند، مرگ آگاهی و مرگ‌اندیشی به اوج خود رسید. ترورهای روزانه در سالیان اولیه تأسیس سازمان اسلحه ایران تشدید می‌کرد و هر آن در هر نقطه کشور می‌شد به بهانه قیافه مذهبی (ریش یا حجاب) و لباس‌های مذهبی (کاپشن سبز یا چادر سیاه)، در معرض حملات ناجوانمردانه قرار گرفت! المه جمعه معارفی استاد علی صفایی حائری (معروف به عین صاد)، در جمع معهود شاگردان و همراهانش، به معاد و مرگ اختصاص یافت که پس از درگذشتش، در دهه ۸۰ و در قالب کتاب «حیات‌تر: معاد از نظر قرآن» منتشر شد. صفایی حائری می‌گوید: «قرآن نمی‌گوید معاد هست، پس انسان برانگیخته می‌شود. می‌گوید انسان استعداد بی‌نهایت دارد، پس باید بی‌نهایت ادامه داشته باشد. قرآن ما را از سه راه به معاد می‌رساند: شناخت انسان و استعدادهايش، شناخت هستی و شناخت الله، (عوامل رشد، رکود، انحطاط، ص ۲۰۶) صفایی دکفر به معاد» را نتیجه عوامل مختلفی چون: ۱. منفعت‌طلبی و راحت‌طلبی؛ ۲. تناسبات زندگی؛ ۳. چشم‌پوشی از استعدادهای عظیم انسان می‌داند. (پیشین، ص ۲۰۵) به تعبیر او، «نهایی که از خودشان فرار می‌کنند و خودشان را نمی‌بینند، خواه ناخواه ادامه‌شان را هم نمی‌توانند ببینند.» (پیشین، ص ۲۰۵) صفایی یکی از عوامل کفر و بی‌توجهی به معاد و مرگ را «منفعت‌طلبی» و انحطاط، ص ۲۰۵) می‌داند.

■ **معارف جریان مرگ آگاهی در دهه ۷۰**

در دهه ۷۰ جلسات اخلاقی درباره مرگ و معاد فروکاست و موضوعاتی مانند: زهد، قناعت، دنیاگریزی، حیا، عفاف و... برترنگ‌تر شد. در بین حلقه‌های فکری، دکتر سیداحمد فرید و برخی شاگردانش توجه زیادی به مرگ آگاهی داشتند و شاید بتوان گفت که «مرگ آگاهی»، جایگاه مهمی در اندیشه فرید و شاگردانش داشته و دارد. برخی از چهره‌های این حلقه عبار‌تند از سیدعباس معارف، دکتر محمد مددپور، حجت‌الاسلام والمسلمین سیدمحمد قائم مقامی، دکترمحمد رجبی دوانی، یوسفعلی میرشاکاک و دیگران. در اوایل دهه ۷۰ شهید سید مرتضی آوینی و دکتر محمد مددپور نیز از شخصیت‌های شاخص مرگ‌اندیش بودند و تدفغه مرگ آگاهی داشتند. شهید آوینی می‌گوید: «بشر امروز از همان آغاز قرون جدید در جست‌وجوی چیزی بوده است که او را از دین و دینداری بی‌نیاز می‌کند و در وجود او فطرت مرگ آگاهی را که عین ذات اوست، بمیراند! سرسپردن به مقیدات مذهبی و گوش سپردن به ندایی که همراه از درون، بشر را نسبت به مرگ متذکر می‌دارد، خوشایند طبع اولیه بشر امروز نیست.» (رستاخیز جان، ص ۱۰۶) او ادامه می‌دهد: «قرآن بود که علم امروز از بشر خدایی بی‌سازد که بی‌نیاز از ذکر - که نسبت میان او و حقیقت وجود اوست- در کمال اقتدار، جاودانه‌ر طبیعت حکمروایی کند. قرآن بوده که علم جدید، بشر را

طبیعی است که انقلاب و شکل‌گیری یک نظام سیاسی جدید، نیازمند ایثار، فداکاری و از خودگذشتگی در حد اعلای آن است. امام خمینی رهبر کبیر انقلاب اسلامی در دهه‌های ۴۰ و ۵۰، مرگ را برای هواداران و پیروانش در راستای تحقق چنین ایده‌ای ارزشمند - که در نزد غالب آنها کمک به رهبر صالح زمانه و مقابله با نقطه مقابل آن یعنی طاغوت دوران و زمینه‌سازی ظهور امام زمان(عج) قلمداد می‌شد - آسان و دلپذیر کرده بود

بر مرگ غلبه دهد و اضطراب روانی او را - که ناشی از مرگ آگاهی فطری است- درمان کند.» (رستاخیز جان، ص ۱۰۶ و ۱۰۷) مددپور نیز در بخش‌های مختلفی از آثارش، به این مقوله توجه دارد. از جمله اینکه رویکرد آریک بوتل را در زمینه شهادت و انسان انقلابی نقد می‌کند. در سال ۱۳۷۷، گزیده‌ای از رساله دکتری آریک بوتل پژوهشگر و نویسنده فرانسوی - که در باب شهادت در ادبیات جنگ تدوین شده بود- ذیل عنوان «به سوی قرآنتی نواز شهادت، از منظر انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی» انتشار می‌یابد. مددپور با توجه به اهمیت مقاله بوتل، کتاب «گریز از یکسان‌سازی جهانی، اندیشه روزمرگی یا تفکر آرمانشهری» را در نحوه تبیین انقلاب و به ویژه جنگ تحمیلی و مسئله شهادت تدوین کرده و طی آن به نقد و تجزیه و تحلیل نظریه بوتل برآمده است.

در دهه ۷۰ کتاب «روزنه‌ای به عالم غیب» آیت‌الله سیدمحسن خرازی و کتاب «عالم برزخ» حجت‌الاسلام والمسلمین محمد محمدی اشتهاردی، با استقلال مواجه شد. برخی از مباحث معاد آیت‌الله شیخ‌محمدشجاعی زنجانی به همت حجت‌الاسلام محمدرضا کاشفی در چندین مجلد منتشر شد. مانند «قیام قیامت»، «مواقف حشر» و «تجسم عمل و شفاعت» و استقلال خوبی نیز از آنها صورت گرفت. «معاد یازگشت به سوی خدا»، کتاب دیگر اوست. آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی هم کتاب‌های «معاد جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین نام دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد در قرآن» می‌پردازد و کتابی به همین اسم دارد. آیت‌الله جعفر سبحانی کتاب «معاد انسان و جهان». آیت‌الله ابراهیم امینی کتاب «معاد در قرآن» و آیت‌الله سیدمحمدضیاءآبادی کتاب «معاد تجلی گاه اعتقاد و اخلاق و عمل» را منتشر می‌کنند. کتاب «۵ درس پیرامون عالم پس از مرگ (سیری در جهان پس از مرگ)» نوشته حجت‌الاسلام حبیب‌الله طاهری آک‌ردی نیز در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. برخی از مباحث معارفی قرآن «معاد و جهان پس از مرگ» و «ده درس معادشناسی» را می‌نویسد. آیت‌الله عبدالله جوادی آملی نیز ذیل درس‌های تفسیر موضوعی قرآن کریم، به «معاد